

Het aanzien van ons land

Het aanzien van ons land is de laatste decennia enorm veranderd. Dat heeft alles te maken met de groei van de bevolking en de stijgende welvaart. We zijn met meer, we willen de ruimte en we willen dat die ruimte kwaliteit heeft. En daar wringt de schoen. We zijn trots op mooi Nederland, maar vinden ook dat ons land ten prooi is aan verrommeling en oprukkende lelijkheid.

We zijn bezorgd over het slinken van groen en open ruimte en de aantasting van karakteristieke landschappen. We storen ons aan wat er voor in de plaats kwam of de lelijkheid die bleef: schijnbaar lukraak rondgestrooide nieuwbouwwijken en dorpsuitbreidingen, verloederde woonwijken en bedrijventerreinen, opzichtige showrooms en metaalprofielloosden langs de snelweg, megastallen in het buitengebied, hoogspanningsleidingen en wegen die het landschap splijten.

We hebben het gevoel dat de rek eruit is, maar we weten ook dat de druk op de beschikbare ruimte de komende tientallen jaren zal blijven groeien. Er is een grote behoefte aan nieuwe woningen, goede bereikbaarheid, maar ook aan een aantrekkelijke, groene leefomgeving. Bovendien moeten we ons land beter bestand maken tegen de klimaatverandering en we hebben ruimte nodig voor de opwekking van heel veel extra windenergie.

Concreet: we zijn nu met ruim 16 miljoen mensen in ons land en de verwachtingen lopen uiteen van ruim 17 tot bijna 20 miljoen inwoners in 2040. De groei van de vraag naar woningen overtreft die bevolkingsgroei omdat we steeds meer en kleinere huishoudens vormen. De veelbesproken krimp zet door in Limburg, Zeeland en straks ook het Noorden. Daar zal veel kwalitatieve vernieuwing van de woningvoorraad nodig zijn om verloedering en ontvolking tegen te gaan. In de Randstad, Gelderland en Noord-Brabant blijven we tot ver na 2020 doorgroeien. Niet alleen in aantallen mensen en huizen, maar ook in bedrijventerreinen, bereikbaarheid, recreatie, natuur en de voorzieningen om dat allemaal tegen de gevolgen van klimaatverandering te beschermen.

We hoeven de Randstad niet te ontruimen en over te brengen naar hoger gelegen gebied. Wel moeten we de kustveiligheid verhogen. Met sterkere dijken voor de zwakke plekken in Zuid- en Noord-Holland en heel veel zandsuppletie langs de hele kustlijn, maar ook door ruimte voor de rivieren, buffergebieden die (tijdelijk) mogen overstromen, klimaatbewust omgaan met bouwlocaties en een prominente rol voor het water in alle ruimtelijke plannen. De Deltacommissie onder leiding van oud-minister Cees Veerman heeft het allemaal uitgelegd in haar pasverschenen rapport.

De groene ruimte als vertrekpunt

Er staat ons dus nog veel te doen, terwijl we ons nu al zoveel zorgen maken over het tempo waarin ons land 'versteent' en 'verrommelt'. Laten we daarom eerst kijken naar de zorgen. Die gaan over het volbouwen en verrommelen ten koste van milieu, groen en open ruimte, maar ook over verlies van herkenbaarheid gebrek aan identificatie en het gevoel dat niemand daar echt over gaat of op aanspreekbaar is.

Voor een deel is dat onontkoombaar als zich in betrekkelijk snel tempo grote veranderingen in de samenleving voltrekken. Maar een probleem is het wel, want als sociaal-democraten willen we dat mensen hun leefomgeving begrijpen, er greep op hebben en trots kunnen zijn op een gezond en mooi Nederland. Dat is belangrijk om ons met elkaar verbonden te voelen en ons collectief te 'verheffen' door samen vorm te geven aan een duurzame en kwalitatief hoogstaande leefomgeving. Niet alleen voor onszelf, maar ook voor de generaties na ons.

We staan dus voor de opgave om ruimte te maken voor groei en ontwikkeling, maar ook om te werken aan de herkenbaarheid en uitstraling van onze leefomgeving. Door duidelijker te kiezen voor behoud van groen, biodiversiteit, open ruimte en waardevolle landschappen, maar ook door

het creëren van nieuwe 'iconen' van landschapsinrichting en vernieuwende architectuur waarmee oude en nieuwe Nederlanders zich even sterk verbonden kunnen voelen. Daarbij moet het volstrekt helder zijn wie op welk niveau verantwoordelijk is. Decentraal waar dat kan, maar zeker ook centraal waar dat moet. Het moet dus ook duidelijk zijn hoe ik de rol van de minister van ruimte en milieu zie en vanuit welke visie ik daar invulling aan geef.

Ruimte voor ontwikkeling, maar wel duurzaam

Ik herken de onvrede over de verrommeling en het gebrek aan zichtbare regie. Ik kies daarom - mede vanuit mijn bezorgdheid over de staat van natuur, milieu en klimaat - voor het belang van de groene ruimte als vertrekpunt. Vandaaruit kijk ik naar de mogelijkheden voor onontkoombare verdere verstedelijking. Ik zal dat toelichten.

Wie afstand neemt ziet verspreid over ons land een groeiend aantal verstedelijkte gebieden. Op veel plaatsen versnipperd de groene ruimte en vervaagt het onderscheid tussen stad en platteland. Er ontstaat steeds meer onduidelijk 'tussengebied'. Dat is slecht voor milieu en biodiversiteit, slecht voor de herkenbaarheid van het landschap, wordt als lelijk en rommelig ervaren en nodigt als het ware uit om resterend groen dan ook maar vol te bouwen.

Vooraf in de Randstad doet die druk zich voelen, terwijl daar ook nog heel wat op ons afkomt. Waar elders al tekenen van krimp te zien zijn, blijft de Randstad de komende decennia groeien. In mensen en nog meer huizen voor steeds kleinere huishoudens. Maar ook in economische dynamiek, werkgelegenheid en de bereikbaarheid die daarbij hoort. En allemaal willen we een groene, aantrekkelijke en klimaatbestendige omgeving. Niet alleen voor onszelf, maar ook voor de generaties na ons.

Met de Structuurvisie Randstad 2040 hebben we onlangs een toekomst van de Randstad gepresenteerd waarin die functies en belangen zoveel mogelijk samen komen. Een toekomst waarin het belang van een internationaal concurrerende economie de ruimte krijgt, steden bruisen, maar waarin we ook natuur, water en groen verbinden en het Groene Hart versterken. We proberen ook de karakteristieke eigenschappen van het landschap te bewaren en houden het zicht daarop vanaf de snelweg op een aantal plaatsen bewust open. Dat betekent niet dat er niks meer gebouwd mag worden. Het gaat om waardevolle gebieden, niet om openluchtmusea. Wel zullen we duidelijker zijn over wat er wel en niet mag.

Centraal wat moet

Het vorige kabinet heeft met de Nota Ruimte een kader gegeven voor meer ruimtelijke ontwikkeling van bedrijvigheid, bereikbaarheid en wonen. Dit kabinet heeft dat beleid met het regeerakkoord bevestigd, maar wel met nieuwe accenten. Het belangrijkste is een duidelijker invulling van 'centraal wat moet'. Het zit zo: 'decentraal wat kan' zetten we door. Dat doet recht aan lokale en regionale verschillen en wordt daar ook gewaardeerd. En dat zie ik weer terug. Bijvoorbeeld in de 'samenwerkingsagenda' voor een Mooi Nederland waarin IPO, VNG en ikzelf elkaar prima weten te vinden.

De keerzijde van die autonomie is een gebrekkige samenhang tussen verschillende lokale en regionale ruimtelijke ontwikkelingen, een accent in de bouw van huizen, kassen en bedrijventerreinen dat maar moeilijk van kwantiteit naar kwaliteit is te krijgen en teveel onnodig bouwen buiten bestaand stedelijk gebied. Ofwel: verrommeling, aantasting van het landschap en onnodig verlies van groen en open ruimte. Daarbij is het intrigerend dat we bij bedrijventerreinen streven naar een 'ijzeren voorraad' en bij woningen naar een 'aanvaardbaar tekort'. Voor wie is dat tekort eigenlijk aanvaardbaar?

Om die bezwaren tegen te gaan moet het nationaal beleid meer smoel krijgen. Een grote stap vooruit is de zogenaamde realisatieparagraaf van de Nota Ruimte. Daarin staan heel precies de nationale belangen uitgeschreven en is aangegeven welke instrumenten het rijk inzet. Overigens lang niet altijd juridisch, maar vaak financieel, met handreikingen of communicatie in het normale bestuurlijke contact.

Meer centrale regie is een loze kreet als niet duidelijk is wat er nu precies geregisseerd moet worden. Duidelijkheid daarover vraagt eerst om een inhoudelijk standpunt en daarna om verankering. Ik kies – als gezegd - voor de kwaliteiten van de groene ruimte als vertrekpunt. Dat betekent in de eerste plaats actief ontwikkelen en beschermen van natuur, groen en landschap.

Bijvoorbeeld door het aanleggen van klimaatbuffers waar de natuur zijn gang kan gaan, ook als dat verzilting of (tijdelijke) overstroming betekent. Door het toegankelijk en aantrekkelijk maken van de groene buffers rond de steden met meer fiets- en wandelpaden en het stimuleren van agro-toeristische bedrijvigheid. Door woningbouw te koppelen aan het verplaatsen van verspreid liggende kassenbedrijven die de kwaliteit van het buitengebied aantasten. In de Agenda hebben collega Verburg en ik hier nieuwe richting aan gegeven. En in de Structuurvisie Randstad 2040 schetsen we zelfs grote metropolitane parken waarin natuur, landschap, cultuur en recreatie samengaan. Als extra dimensie voor aantrekkelijke steden en als buffer tegen oprukkende versterking.

De Duivenvoorde-corridor, tussen Voorschoten en Leidschendam, is een goed voorbeeld van een Rijksbufferzone waar we het groen tussen de steden bewaren en toegankelijker maken voor de stadsrecreant. Hier wordt 33 hectare verspreide glastuinbouw en bedrijfsgebouwen vervangen door maximaal 5 hectare woningbouw en minimaal 18 hectare recreatief groen en natuur. Dat is meer recreatiegroen voor de stedeling en noodzakelijke woningbouw om dit landelijke gebied vitaal te houden.

Behoud van open ruimte vraagt bundeling van verstedelijking en infrastructuur. Dat doe je onder andere door opnieuw benutten van oude industrie- en havengebieden, bouwen binnen bestaand stedelijk gebied, verdichting - mede door hoogbouw en functiemenging. Dat kan alleen als je het groen in de stad ontziet, zorgt voor een goede inpassing van wegen, hoogspanningsleidingen en andere infrastructuur. En dat alles niet los van elkaar, maar samenhangend in een integrale gebiedsgerichte aanpak. Daar hoort voortaan ook klimaatbestendigheid bij met een hoofdrol voor het water in alle ruimtelijke ingrepen.

Een dergelijke integrale kwaliteitsaanpak is in Almere al in de steigers gezet. Voor haar groei en vernieuwing gaat de gemeente uit van het Cradle-to-Cradle-principe. Een moderne variant van het kringloopdenken dat start bij een aantal leidende duurzame principes en dat doorwerkt tot in innovatieve technische oplossingen om stedelijke kracht en dynamiek te verbinden met groen en een evenwichtige leefomgeving.

Ook bij de herinvulling van de oude Rotterdamse stadshavens tot woon-werkgebied wordt nu bewust gestuurd op een aanpak die uit wil komen bij een hoge ruimtelijke kwaliteit. En datzelfde geldt voor de aanpak bij het zogenoemde 'Klavertje 4' in Venlo.

Tot de verbeelding sprekende voorstellen helpen het denken over de invulling van duurzame integrale ruimtelijke ontwikkeling bij professionals en bevolking verder op gang. Als de Structuurvisie Randstad 2040 wordt uitgewerkt in investeringsvoorstellen, zal duidelijk zijn hoeveel verbeelding in Nederland kan worden gemobiliseerd. We zullen weer denken aan een snelle treinverbinding tussen Amsterdam, Eindhoven en Luik, er is een nooit eerder vertoonde alliantie tussen de havens van Amsterdam en Rotterdam die uitgebouwd kan worden en het Groene Hart gaat deel uitmaken van een Groen-blauwe Delta, wat wil zeggen dat het verbonden wordt met natuur- en waterstructuren buiten het hart. Daarmee ontstaan weer allerlei kansen voor hoogwaardig wonen en werken, maar ook dat zal nog heel veel creativiteit vragen.

Verankering

Van toekomstbeelden en plannen terug naar de uitgangspunten: ruimtelijke kwaliteit, klimaat en duurzaamheid als voorwaarden voor verdere verstedelijking. Hoe verankeren we dat? Daarbij is de nieuwe Wet ruimtelijke ordening - die dit jaar in werking is getreden – van groot belang. Het ruimtelijk beleid wordt in de eerste plaats omgezet in structuurvisies. Voor het rijk is dat de Nota Ruimte, maar bijvoorbeeld ook de PKB Waddenzee.

Ook voor een aantal andere belangrijke thema's gaan we structuurvisies maken. Zo hebben we onlangs al een visie gepresenteerd op het openhouden van uitzicht op waardevolle landschappen (snelwegpanorama's) en een vitale, duurzame en klimaatbestendige toekomst voor de Randstad (Randstad 2040). Ook om grootschaliger productie van windenergie op land te garanderen zullen we een structuurvisie schrijven.

Wat er op die terreinen vervolgens allemaal wel en niet mag, regelen we straks vanuit het rijk met algemene maatregelen van bestuur (AMVB's). De provincies doen hetzelfde met provinciale verordeningen. Het betekent vooral dat rijk en provincie zich niet meer tot in detail met elk ruimtelijk plan bemoeien, maar dat er voortaan sturing vooraf is vanuit heldere kaders. Voor tien top-onderwerpen komt er één Amvb Ruimte, in twee gedeelten (2009-2010). Dat zijn de onderwerpen waarop we zeker willen zijn van doorwerking tot op lokaal niveau.

Oude en nieuwe Thema's

Het oude thema 'bundeling van verstedelijking en infrastructuur' krijgt een impuls doordat we provinciale bundeling van ruimteclaims gaan bevorderen door provincies te vragen dat in een verordening op te nemen. De bestaande beschermingsregimes van de Nationale Ecologische Hoofdstructuur, De Nationale Landschappen en de Rijksbufferzones moeten eenduidiger en eenvoudiger worden. Ook dat is meer regie op oude thema's.

We hebben het bovendien niet alleen over behoud en bescherming, maar ook over uitbreiding. Zo is besloten om tussen Arnhem en Nijmegen het Park Lingezegen als Rijksbufferzone te adopteren en zijn in de Randstadvisie de eerder genoemde metropolitane parken aangekondigd.

En dan is er het thema water. Daar gaat het om de afvoer van de grote rivieren, de kustveiligheid en de toekomst van het IJsselmeer als natuurgebied, waterberging en recreatiewater. De commissie Veerman heeft er al het nodige over gezegd, maar over de verbinding tussen bijvoorbeeld de woningbouwopgave en een hoofdrol voor het water zal in nieuwe verstedelijkingsafspraken nog veel geregeld moeten worden.

In dit rijtje noem ik tenslotte nog de windenergie. Tegen de verspreide, kleinschalige windenergie klinkt steeds meer protest. Het gaat daarbij om geluidsoverlast en landschapsbezwaren. Om die redenen, maar vooral omdat we nog heel veel extra duurzame energie nodig hebben om onze doelstellingen te halen, gaan we de uitbreiding van de windenergie ombuigen naar grootschalige, efficiënte windparken op een aantal locaties die we op nationaal niveau aanwijzen. Dat is nodig want ik hou vast aan verdubbeling van de windcapaciteit op land in deze kabinetsperiode.

Financiering is cruciaal

Hoe concreet worden de nationale kaders waarin we dit soort thema's afbakenen? Dat zal afhangen van de mate waarin we erin slagen om te komen tot integrale ruimtelijke planning. Elco Brinkman, voorzitter van Bouwend Nederland, heeft daar terecht op gewezen. Ik zal als coördinerend minister mijn collega's van WWI, VenW, EZ en LNV tot zo'n integrale benadering moeten brengen.

Bij de plaatsing van hoogspanningsmasten bijvoorbeeld mogen we niet alleen naar het economisch aspect kijken, maar moeten we ook het landschapsbelang meewegen. Bij de 380 KV verbinding dwars door de Randstad zijn we er al in geslaagd om de hoogspanningsleiding op de mooiste plekjes onder de grond te brengen. Dat zal niet overal kunnen. Al was het maar omdat het ontzettend duur is. Dat speelt ook bij het saneren van oude kassen en bedrijven terreinen of de ruimtelijke inpassing van nieuw glas en bedrijfsruimte. En laten we de bereikbaarheid niet vergeten. Bereikbaarheid is altijd een optelsom van (water) wegecapaciteit en een goed functionerend systeem van openbaar vervoer. Geen enkele internationaal concurrerende regio redt het met één van beiden. Daarom ben ik ook voorstander van vier sporen naast elkaar tussen Schiphol, Zuidas en Almere en ook van ontwikkelingsprojecten als de Stedenbaan in Zuid-Holland waar flinke bundeling van verstedelijking bij oude en nieuwe treinstations profiteert van de plannen om de Randstedeling iedere tien minuten een vertrekkende trein te bieden. Gelukkig

steunt ook collega Eurlings dit plan van harte. Toch zal veel afhangen van de financieringsmogelijkheden. De commissie Noordanus werkt daar hard aan.